

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата психологічних наук, доцента,
завідувачки кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка**

Котлової Людмили Олександрівни

на дисертацію Письменного Сергія Олександровича

**«Психологічні особливості трансформації подружніх стосунків під
впливом воєнних подій»,**

**подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії в
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»**

за спеціальністю 053 «Психологія»

В умовах воєнного стану подружжя часто стикається з такими викликами, як мобілізація одного з партнерів, вимушена міграція, зміна соціальних ролей у сім'ї, економічні труднощі, переживання втрат і травматичних подій. Усе це може спричиняти підвищений рівень тривожності, емоційного напруження, конфліктності у взаєминах або, навпаки, сприяти консолідації сім'ї та посиленню взаємної підтримки.

Психологічна трансформація подружніх стосунків у таких умовах проявляється у зміні системи цінностей, ролей і моделей взаємодії між партнерами. Важливого значення набувають питання емоційної підтримки, довіри, комунікації та здатності подружжя до спільного подолання кризових ситуацій. Водночас тривала дія стресових факторів може призводити до погіршення якості подружніх взаємин, виникнення сімейних конфліктів, емоційного відчуження або розриву стосунків.

У зв'язку з цим особливої ваги набуває наукове вивчення психологічних особливостей трансформації подружніх стосунків під впливом воєнних подій, визначення факторів, що сприяють збереженню психологічної стійкості сім'ї, а також розроблення ефективних психологічних підходів до підтримки подружніх пар у кризових умовах, чому і присвячене наукове дослідження Сергія Олександровича Письменного.

Визначення мети, предмета та об'єкта дослідження свідчать про належний науковий рівень автора дисертації. Завдання дослідження

сформульовані відповідно до мети – здійснити комплексний аналіз психологічних особливостей трансформації подружніх стосунків під впливом воєнних подій та розробити науково обґрунтовану програму психологічної корекції повоєнних дисгармоній подружніх стосунків. Для реалізації завдання доцільно вибрані та застосовані методи дослідження.

Завдяки проведеному ретельному аналізу психолого-педагогічної літератури здійснено теоретичний аналіз проблеми подружніх взаємин та їх змін під впливом екстремальних подій. Розкрито психологічну сутність подружніх стосунків, їх структуру та основні функції. Проаналізовано ключові теоретичні підходи до вивчення подружніх взаємин, зокрема системний, теорію прив'язаності, диспозиційний, біхевіоральний та психодинамічний підходи. Узагальнено наукові дослідження щодо впливу війни та воєнної травматизації на психологічний стан особистості й особливості функціонування сімейних взаємин. Обґрунтовано багаторівневу модель впливу воєнних подій на подружні стосунки, яка поєднує індивідуально-психологічний, міжособистісний та системно-сімейний рівні аналізу. Окрему увагу приділено феноменам посттравматичного зростання та резильєнтності подружніх пар у ситуаціях екстремального стресу.

Результати вирішення другого завдання дослідження, дозволили обґрунтувати критерії критерії трансформації подружніх стосунків: структурний, емоційно-ціннісний, динамічний. Охарактеризовано їх показники та виведено авторські рівні (високий, помірний, низький). Отримані кількісні дані на етапі констатувального експерименту засвідчили необхідність пошуку шляхів, методів і засобів щодо корекції досліджуваного феномену з метою підвищення задоволеності шлюбом на що і був спрямований третій розділ роботи.

Цінною є авторська диференційована програма психологічної корекції психологічної корекції повоєнних дисгармоній подружніх стосунків. Програма має диференційований характер, враховуючи виявлені сценарії трансформації стосунків (деструктивна трансформація, стагнація,

стабільність, посттравматичне зростання) та специфічні потреби різних категорій воєнно-травмованих пар. Метою розробленої програми є - психологічна корекція дисгармоній подружніх стосунків, що виникли або загострилися під впливом воєнних подій, шляхом відновлення емоційного зв'язку між партнерами, трансформації дисфункціональних патернів взаємодії у конструктивні, підвищення згуртованості, довіри, задоволеності шлюбом та формування безпечної емоційної прив'язаності як основи резильєнтності подружніх стосунків. Вона має базовий модуль та п'ять спеціалізованих модулів, адаптовані до виявлених сценаріїв трансформації стосунків.

Апробація програми в експериментальній групі засвідчила її високу результативність за основними показниками якості подружніх взаємин. Було виявлено статистично значуще підвищення рівня задоволеності шлюбом, згуртованості та довіри між партнерами, а також зменшення рівня конфліктності у подружніх стосунках.

Загальний аналіз змісту дисертації підтверджує наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, що свідчить про високий науково-дослідницький рівень, самостійність та цілісність роботи. Результати дослідження можуть використовуватися науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти під час викладання таких освітніх компонент як: «Військова психологія», «Психологію травми», «Психологія сім'ї та сімейне консультування» тощо, а також практичними психологами та психологами-консультантами, що надають допомогу подружнім парам, які постраждали від війни. Цінними є розроблені методичні рекомендації для практичних психологів «Психологічна корекція повоєнних дисгармоній подружніх стосунків: діагностика та інтервенція на основі емоційно-фокусованої терапії».

Основні результати дисертації повною мірою висвітлені в публікаціях автора, їх кількість та обсяг відповідають вимогам щодо публікацій результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Варто відмітити широку географію апробації результатів дослідження на Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. В змісті анотації повною мірою висвітлено основні положення дисертації. Стиль викладу наукових положень, результатів і висновків є доступним для сприймання.

Згідно проведеного аналізу змісту дисертації, дотримання автором вимог академічної доброчесності вбачається в наданні повної та достовірної інформації про авторів ідей, тверджень і результатів, які розглядалися й аналізувалися в дослідженні, а також про авторів використаних методик із посиланнями на відповідні джерела.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Письменного Сергія Олександровича, відзначимо окремі дискусійні питання та побажання:

1. У роботі переконливо описано вплив війни як стресогенного фактору, однак структура механізмів цього впливу могла б бути представленою більш системно. Потребує уточнення теоретична модель впливу воєнних факторів на подружню систему. Зокрема, доцільно чіткіше розмежувати: індивідуально-психологічні чинники, системно-сімейні чинники, соціально-контекстуальні чинники. Таке структурування могло підвищити наукову аргументованість і пояснювальний потенціал дослідження.

2. У дисертації представлено значний обсяг статистичних процедур (кореляційний, факторний, регресійний аналіз тощо). Водночас місцями інтерпретація результатів зосереджена переважно на описі статистичних показників, тоді як психологічний зміст деяких закономірностей міг би бути розкритий глибше. Зокрема, доцільно було б більш розгорнуто пояснити: психологічний механізм виявлених зв'язків, їх значення для розуміння динаміки подружніх взаємин у воєнному контексті.

3. Ефективність корекційної програми демонструється через порівняння показників T1–T2 (до/після програми) та катамнестичний зріз T3 через 6 місяців після завершення втручання. Проте в умовах тривалого воєнного

конфлікту, що є надзвичайним хронічним стресором, 6-місячний катамнез є обмеженим для висновків про стійкість ефектів: оскільки воєнна ситуація в Україні продовжується, спостережувані покращення можуть бути пов'язані з ситуативними полегшеннями або «ефектом медового місяця» після терапії, а не зі стійкою зміною подружніх патернів. Просимо здобувача висловити міркування щодо можливості та доцільності довгострокового катамнестичного спостереження (12–24 місяці) та обговорити, які механізми підтримки ефектів програми могли б бути закладені у її структуру.

Втім висловлені дискусійні питання і побажання принципово не знижують загальну позитивну оцінку дисертації, що містить наукові результати про психологічні особливості трансформації подружніх стосунків під впливом воєнних подій.

Дисертація «Психологічні особливості трансформації подружніх стосунків під впливом воєнних подій» відповідає спеціальності 053 «Психологія», вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого постановою Кабінетів Міністрів №44 від 12 січня 2022 року, а її автор, Письменний Сергій Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри психології,
логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

 Людмила КОТЛОВА

Власноручний підпис к.псих.н., доцента, завідувачки кафедри психології,
логопедії та інклюзивної освіти Людмили Котлової засвідчую
проректор з наукової і міжнародної роботи
Житомирського державного університету імені Івана Франка
доктор філологічних наук, професор

 Вікторія ЖУКОВСЬКА